

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (1993-2006)

Πάντος Α. Πάντος

Από τον Μάρτιο του 1993, οπότε ο γράφων εκλήθη και ανέλαβε την διεύθυνση της τότε Διευθύνσεως Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων [ΔΑΜΔ] (ήδη από του 2003 Διευθύνσεως Εθνικού Αρχείου Μνημείων [ΔΕΑΜ]), με αντικείμενο την προώθηση της δημιουργίας ενός συγχρόνου Εθνικού Αρχείου Μνημείων, μέχρι και τις 31.12.2006, οπότε απεχώρησε από την υπηρεσία, η συνολική διάρκεια προσπαθειών για τον σκοπό αυτό αριθμεί δέκα τέσσερα περίπου χρόνια. Χρήσιμος θα ήταν λοιπόν ένας απολογισμός και ένα χρονικό¹ όσων με ελάχιστα μέσα επετεύχθησαν και όποιων βάσεων του έργου τότε ετέθησαν.

Α. Το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας

1. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία από της ιδρύσεώς της (1833) έχει δημιουργήσει ένα πλουσιώτατο αρχείο εγγράφων, σχεδίων και φωτογραφιών, τα οποία αποτελούν πολυτιμώτατα τεκμήρια όχι μόνον για την αρχαιολογική, αλλά και για την ιστορική έρευνα. Η έρευνα, και η επιστημονική εκμετάλλευση αυτού του πλουσίου υλικού παρέμενε για δεκαετίες *desideratum* των αρχαιολογούντων στην Ελλάδα. Το πολύτιμο αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, λόγω των διαδοχικών μετακομίσεων της υπηρεσίας αυτής², επί πολλά έτη παρέμενε απρόσιτο στους μελετητές.
2. Τα πρό του Όθωνος έγγραφα, τα οποία φυλάσσονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, έχουν δημοσιευθή από τον **Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη**, *Ιστορικά έγγραφα περί αρχαιοτήτων και λοιπών μνημείων κατά τους χρόνους της Επανάστασεως και του Καποδίστρια*, Αθήνα 1967. Μια συνθετική εικόνα για τα περαιτέρω, με βάση και τις διαθέσιμες αρχειακές πηγές, έδωσαν οι διατριβές της **Αγγελικής Κόκκου**, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Αθήνα 1977 και της **Φανής Μαλλούχου-Tufano**, *Η αναστήλωση των αρχαίων μνημείων στη νεώτερη Ελλάδα (1834-1939)*, Αθήνα 1998. Στις εργασίες αυτές προσετέθη

¹ Βραχύβια υπήρξε η ετήσια έκδοση "*Το έργο του Υπουργείου Πολιτισμού στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς*" 1, 1997 [Αθήνα 1998] έως 3, 1999 [Αθήνα 2000], όπου εδημοσιεύθησαν τρεις ετήσιες εκθέσεις της ΔΑΜΔ.

² Το 1958 η υπηρεσία υπήχθη στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως και μετεφέρθη στα προσκτίσματα του Βυζαντινού Μουσείου. Το 1971 υπήχθη στο νεοσύστατο Υπουργείο Πολιτισμού και μετεφέρθη στην Οδό Αριστείδου 12, ενώ το παλαιό αρχείο της στα υπόγεια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Μετά την μεταστέγαση της ΔΑΜΔ από την Πλατεία Καρύτση στο κτήριο της οδού Αγίων Ασωμάτων 11 (τέλη 1996), το μεγαλύτερο μέρος του αρχείου έχει ήδη μεταφερθή εκεί, και ήδη μετά την παράδοση του ειδικού αρχειακού κτηρίου στην οδό Ψαρομηλίγγου 22 ολόκληρο. Σημειώνεται ότι δεν έχει παραδοθή το αρχείο των υπηρεσιών της Αναστηλώσεως.

προσφάτως το δίτομο έργο του Βασ. Πετράκου, *Πρόχειρον Αρχαιολογικόν 1828-2012* (Μέρος Ι: Χρονογραφικό, Μέρος ΙΙ: Θεματολογικό), Αθήνα 2013.

3. Με το ΠΔ 941/1977 «Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού...» προεβλέφθη η δημιουργία της *Δ/νσεως Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων*, η οποία θα είχε ως έργο «την συλλογή και αρχειακή φύλαξι προς επιστημονική μελέτη παντός στοιχείου αφορώντος εις τα μνημεία προϊστορικών και κλασσικών αρχαιοτήτων και εις τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία, την τήρησι του αρχείου της Γενικής Δ/νσεως Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως και την σύνταξι του γενικού ευρετηρίου των ανωτέρω», καθώς και την έκδοση δημοσιευμάτων σχετικών με τις αρχαιότητες και τα μνημεία. Το έργο της τήρησεως του αρχείου με τον νέο οργανισμό του ΥΠΠΟ (ΠΔ191/2003) ανετέθη σε ειδικό τμήμα της Δ/νσεως Εθνικού Αρχείου Μνημείων, το *Τμήμα Αρχείου Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων*, «στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγονται θέματα που αφορούν:
  - α) στην τήρηση του αρχείου των Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων από της συστάσεώς τους μέχρι σήμερα.
  - β) στην τακτοποίηση των φακέλων και στη σύνταξη γενικού ευρετηρίου.
  - γ) στη μέριμνα για την εκκαθάριση, μικροφωτογράφηση και παροχή αντιγράφων του αρχείου.
  - δ) στη λήψη κάθε πρόσφορου μέσου για τη συντήρηση των διατηρητέων εγγράφων και στην επιστημονική εκμετάλλευση του αρχείου».
4. Η ΔΕΑΜ, μετά την μεταφορά του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας από τα υπόγεια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, μετά την παράδοση του μη ενεργού αρχείου επ' ευκαιρία της μεταφοράς του ΥΠΠΟ από την οδό Αριστείδου (κτήριο του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου) στην οδό Μπουμπουλίνας και μετά την παράδοση ενός άλλου (αγνώστου) τμήματος του αρχείου που είχε παραμείνει στα υπόγεια του τέως Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως στην οδό Ζαλοκώστα, και παρά τις ζημιές που προκάλεσε η πλημμύριση του υπογείου του κτηρίου της στην οδό Αγίων Ασωμάτων 11 λόγω των έργων του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου, επανήρχισε την καταγραφή και τακτοποίηση των εγγράφων του αρχείου.
5. Για τις ανάγκες της καταγραφής αυτής ανεπτύχθη μια εφαρμογή από το προσωπικό της ΔΕΑΜ, η οποία επιτρέπει την διαμόρφωση μιας πρώτης εικόνας του περιεχομένου του αρχείου και διευκολύνει την διαχείρισή του. Το πρότυπο καταγραφής εβασίσθη στο διεθνές πρότυπο του **ISAD** (International Standard of Archive Documentation)³, αλλά διεμορφώθη έτσι ώστε να πληροί τις ιδιαίτερες ανάγκες του αρχείου, σεβόμενο και τις διάφορες αρχειακές παραδόσεις που το δημιούργησαν. Πέραν της αναλυτικής περιγραφής του περιεχομένου και της δυνατότητας

³ Βλ. ήδη Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων, *Διεθνές Πρότυπο Αρχειακής Περιγραφής (Γενικό)*, Δεύτερη έκδοση – Οττάβα 2000, Μετάφραση: Χριστίνα Βάρδα - Αμαλία Παππά - Ζήσιμος Χ.Συνοδινός, Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, Αθήνα 2002 [<http://www.eae.org.gr/dipap.pdf>]

διαχειρίσεως και απεικονίσεως της ιεραρχικής μορφής των στοιχείων, η βάση αυτή έχει εμπλουτισθεί με θεματικό και γεωγραφικό ευρετήριο και με ευρετήρια φορέων – προσώπων και μνημείων - χώρων. Εκτός από την καταγραφή, είχε προβλεφθεί και ξεκίνησε σταδιακά η ψηφιακή φωτογράφιση και αναπαραγωγή των εγγράφων και των φωτογραφιών.

6. Η διαδικασία της καταγραφής και ψηφιοποίησεως του αρχείου έχει αναδείξει και ωρισμένες παραμέτρους σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο φορέας προστασίας και αναδείξεως ενός τόσο σημαντικού υλικού. Για παράδειγμα, η συμπλήρωση των ευρετηρίων ενός αρχαιολογικού συνόλου που χρονολογείται από τις αρχές του 19ου αιώνα, παρουσιάζει ιδιαίζουσες δυσκολίες, ειδικότερα όταν θεωρηθεί – όπως και πρέπει - ως σημαντικό έργο η διατήρηση της παλαιότερης ορολογίας, η οποία έχει εκλείψει, καθώς και η καταχώρηση τόπων και χώρων, των οποίων η ονομασία έχει αλλάξει.
7. Η ΔΕΑΜ είναι ιδρυτικό μέλος του ευρωπαϊκού δικτύου *AREA (ARchives of European Archaeology)*⁴. Στα πλαίσια των δύο πρώτων έργων του δικτύου (AREA I – II), με χρηματοδότηση του προγράμματος *RAPHAEL* (1999-2000)⁵ και του ενδιαμέσου προγράμματος (2000-1)⁶, εδημιουργήθη μία βάση δεδομένων των ελληνικών αρχείων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, ο εμπλουτισμός της οποίας συνεχίζεται, και άρχισε η επιστημονική επεξεργασία ενοτήτων του περιεχομένου του ιστορικού αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.
8. Έτσι στα πλαίσια του AREA συνετάχθη από την **Αλεξάνδρα Αλεξανδρή** η μελέτη «*Names and Emblems: the Role of Archaeology in the Formation of Regional and National Identity in late 19th and early 20th century Greece (1885-1909)*», η οποία παρουσιάσθηκε σε διεθνή συνέδρια και εδημοσιεύθη σε περιληπτική μορφή στο περιοδικό *Antiquity* το 2002⁷, ενώ σε πλήρη μορφή ελπίζεται ότι θα δημοσιευθεί προσεχώς.
9. Στην τρίτη φάση του προγράμματος AREA III (2001-2004), με χρηματοδότηση του προγράμματος «*Πολιτισμός 2000*», και στα πλαίσια αυτού συνετάχθη από την ίδια αρχαιολόγο μία νέα μελέτη που αφορά

⁴ Βλ. <http://www.area-archives.org/area-archives/greece.htm> . Στο δίκτυο AREA είναι αφιερωμένο το τεύχος 110 (Νοε.2007) του περιοδικού *Les Nouvelles de l'Archéologie* [Dossier: *Archives de l'Archéologie européenne* (AREA), coordonné par Alain Schnapp, Nathan Schlanger, Sonia Lévin, Noël Coye] · των ιδίων, **AREA – Archives de l'Archéologie européenne. Bilan et perspectives**, εις: *Les Nouvelles de l'INHA* 25 (juin 2006) 2-4. Βλ. επίσης Π.Πάντος, «*Το δίκτυο AREA (Archives of European Archaeology): Δέκα έτη ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα ιστορίας της αρχαιολογίας*», εις: Ημερίδα του ΑΠΘ «*Ψηφιοποίηση αρχείων με αρχαιολογικό περιεχόμενο*», Θεσσαλονίκη 30.11.2007 [στο πλαίσιο του έργου (ΚτΠ): «*Αρχειοθέτηση και ψηφιοποίηση αρχαιολογικών δημοσιευμάτων στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο της περιόδου 1832-1932 και δημιουργία διαδικτυακού κόμβου*» Βλ. ήδη [http://invenio.lib.auth.gr/collection/Archaeological events in Greek press \(1832-1932\)?ln=el](http://invenio.lib.auth.gr/collection/Archaeological%20events%20in%20Greek%20press%20(1832-1932)?ln=el)]. Στην ίδια ημερίδα: Αλεξάνδρα Αλεξανδρή, «*Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Καταγραφή, ψηφιοποίηση*» [βλ. πρόγραμμα http://www.infosoc.gr/NR/rdonlyres/7013D87B-2C2E-4D1E-AFA4-9DE5AFFB3C00/4247/prosklisiprogramma_30112007.pdf].

⁵ Στα πλαίσια του AREA I διοργανώθηκε ημερίδα (2.10.1999) με θέματα “*History of the European Nation State and Origins of Nationalism*” και “*Archaeology and (Supra)National Identity*”.

⁶ Στα πλαίσια της Ετησίας Συναντήσεως της Ενώσεως Ευρωπαίων Αρχαιολόγων στην Λισαβόνα (12-17 Σεπτ. 2000) ειδική συνεδρία του δικτύου AREA με θέμα “*Archives and Ancestors*”.

⁷ Βλ. Alexandra Alexandri, *Names and emblems: Greek archaeology, regional identities and national narratives at the turn of the 20th century*, *Antiquity* vol. 76, No 291 (2002) 191-199

στην παραγωγή, την έκθεση, την διάδοση και τον ρόλο των *εκμαγείων* στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αι.⁸ Η ΔΕΑΜ στην φάση αυτή εμπλούτισε την βάση δεδομένων για τα αρχεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στην Ελλάδα και ανέλαβε την βασική σχεδίαση του αναμορφωμένου ιστοτόπου του δικτύου των εταιρών του AREA (Παρίσι) που έχει τεθεί ήδη σε λειτουργία (www.area-archives.org). Τα αποτελέσματα της ελληνικής συμμετοχής παρουσιάστηκαν με ανακοίνωση και έκθεση poster, σε ειδικό συνέδριο που διοργάνωσε το δίκτυο AREA τον Ιούνιο 2004 στο Göteborg (Σουηδία)⁹. Συνεζητήθησαν επίσης στις συναντήσεις του δικτύου AREA που διοργανώθηκαν στην Jaen (Ιαν. 2003)¹⁰, στο Poznan (Ιούλ. 2003)¹¹, από το Πανεπιστήμιο του Norwich (Μάρτ. 2004)¹² και στα πλαίσια της Ετησίας Συναντήσεως της Ενώσεως Ευρωπαίων Αρχαιολόγων στην Λυών (Σεπτ.2004)¹³.

10. Κατά το διάστημα 2004-5 εμελετήθη, και κατά τις συναντήσεις του δικτύου AREA διεμορφώθη οριστικώς, η πρόταση υποψηφιότητας του δικτύου για την νέα προκήρυξη του ανταγωνιστικού προγράμματος «*Πολιτισμός 2000*», η οποία υπεβλήθη στην ευρωπαϊκή κοινότητα τον Νοέμβριο 2004. Η πρόταση αφορούσε σ' ένα νέο τριετές έργο του δικτύου AREA IV (2005-2008) με διάφορα υποέργα. Η υποψηφιότητα αυτή του δικτύου AREA IV στο ανταγωνιστικό πρόγραμμα «*Πολιτισμός 2000*» υπήρξε επιτυχής¹⁴ και το έργο, συνολικού προϋπολογισμού 150.000 ευρώ για την ΔΕΑΜ [50% κοινοτική χρηματοδότηση και 50% εθνική] άρχισε από 1.9.2005.
11. Ο προγραμματισμός του νέου αυτού τριετούς έργου του δικτύου AREA IV (1.9.2005-31.8.2008) έγινε στην πρώτη συνάντηση των εταιρών τον Σεπτ. 2005 στο Cork, Ιρλανδία, στα πλαίσια του Ετησίου Συνεδρίου της

---

⁸ Παρουσιάστηκε στην συνεδρία με θέμα «*Historical perspectives on the material culture of archaeology*» που διοργάνωσε το δίκτυο AREA στα πλαίσια της Ετησίας Συναντήσεως της Ενώσεως Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (Θεσσαλονίκη 2002) από την Αλεξάνδρα Αλεξανδρή, «*Casts and Copies: the dissemination of images of antiquity in Greece at the turn of the 20th century*». [Περίληψη εις: http://www.area-archives.org/files/AREA_WWW_Thessaloniki_session_EAA%20session.pdf]

⁹ Βλ. Nathan Schlanger – Jarl Nordbladh (eds.), *Archives, Ancestors, Practices. Archaeology in the light of its History*, New York – Oxford (Berghahn Books) 2007 [ISBN 978-1-84545-066-3]

¹⁰ Όπου διοργανώθηκε ημερίδα (31.1.2003) με θέμα «*Franco and Iberian Archaeology*»

¹¹ Όπου διοργανώθηκε ημερίδα (12.7.2003) με θέμα «*Archaeology, expansion, resistance*», με επίκεντρο τις τέως γερμανικές επαρχίες της Πολωνίας

¹² Όπου διοργανώθηκε ημερίδα (16.4.2004) με θέμα «*Imperial Archaeology*». Ιδιαίτερη σημασία για τα Βαλκάνια είχαν οι ανακοινώσεις του Oliver Gilkes (από το Ίδρυμα Βουθρωτού στο Πανεπιστήμιο Ανατ. Αγγλίας) «*William Martin Leake, Ali Pasha and the Origins of Albanian Archaeology: Arms, Antiquities and Espionage*» και του John Wilkes (University College London) «*Arthur Evans in the Balkans 1875-1882: journalist, archaeologist and political prisoner*».

¹³ Στην Συνάντηση διοργανώθηκε από την Sonia Levin ειδική συνεδρία με θέμα «*Writing and practice – histories of Greek Archaeology*», βλ. περιλήψεις στο Abstract book, σ. 20 – 27 [http://e-a-a.org/programme_book_lyon.pdf]. Βλ. επίσης European Review of History – Revue Européenne d'histoire, Vol. 13 – No 4 (December 2006) p.509 – 676 [SPECIAL ISSUE: *Hellenic Histories: the Cultural, Ideological and Political Issues of the Archaeology of Ancient Greece* – NUMERO SPECIAL: *Histoires Helléniques. De quelques enjeux culturels, idéologiques et politiques de l'archéologie de la Grèce Ancienne*]

¹⁴ Είναι μία από τις σπάνιες περιπτώσεις όπου ένα ευρωπαϊκό δίκτυο έχει τέσσερις επιτυχείς υποψηφιότητες σε ανταγωνιστικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία – προφανώς λόγω της υψηλής ποιότητας των προηγούμενων αποτελεσμάτων – αποφασίζει να το χρηματοδοτήσει για τετάρτη φορά.

Ενώσεως Ευρωπαίων Αρχαιολόγων. Επί πλέον η εξέλιξη του επισκοπήθηκε σε δύο περαιτέρω συναντήσεις των εταιρών στην Πράγα (Φεβρ. 2006), κατά την οποία υπεβλήθησαν από την Ελλάδα (ΔΕΑΜ) συγκεκριμένες ιδέες και προτάσεις για διάφορα θέματα του έργου, και στο Durham, UK (Ιούλ. 2006), κατά την οποία υιοθετήθηκε η πρόταση της ΔΕΑΜ για την μορφή της βάσης δεδομένων – ιστοτόπου του έργου, την οποία εξετέλεσε περαιτέρω το Μουσείο του Poznan. Κατά την διάρκεια αυτών των συναντήσεων διοργανώθηκαν αντιστοίχως και δύο επιστημονικές ημερίδες με θέμα «*Τόποι μνήμης*»¹⁵ και «*Δίκτυα, επαφές και ανταγωνισμοί στην ιστορία της αρχαιολογίας*»¹⁶. Στα πλαίσια του AREA IV διοργανώθηκαν και δύο επιστημονικές διημερίδες, μία με θέμα «*Μεταμόρφωση των ερειπίων και πολιτιστική ταυτότητα*» στο Πανεπιστήμιο La Sapienza της Ρώμης (23-24.2.2007)¹⁷ και μία με θέμα «*Λαλούντα υλικά – Πηγές για την Ιστορία της Αρχαιολογίας*» (27-28.7.2007) στο Πανεπιστήμιο του Freiburg¹⁸, καθώς και ένα Συμπόσιο με θέμα «*Η ιστορία της Αρχαιολογίας και της αρχαιολογικής σκέψης τον 20^ο αι.*» στο Biskupin της Πολωνίας (23-26.5.2007)¹⁹. Το AREA IV έκλεισε με μία περιοδεύουσα²⁰ έκθεση με γενικό θέμα «*The Making of European Archaeology*»²¹, στην οποία συνέβαλαν με υλικό όλοι οι εταιροι.

12. Η ΔΕΑΜ στο AREA IV συμμετέσχε μαζί με εταιρους από την Πορτογαλία, Ισπανία και Ιταλία, σε ένα υποέργο με θέμα «*Δικτατορία και αρχαιολογία*», στο οποίο από της πλευράς της εξήτασε την αρχαιολογία στην Ελλάδα κατά την περίοδο της δικτατορίας Ι.Μεταξά²², και σ' ένα δεύτερο υποέργο με θέμα «*Αρχαιολόγοι στο εξωτερικό*»²³, στο οποίο από

¹⁵ Βλ. http://www.area-archives.org/files/AREA_Conferences_Prague.pdf Βλ. ήδη Jana Maříková-Kubková, Nathan Schlanger and Sonia Lévin (eds), *Sites of Memory: Between Scientific Research and Collective Representations. Proceedings of the AREA Seminar at Prague Castle, February 2006*. (Prague: Archeologický Ústav AV ČR [Castrum Pragense 8], 2008, 123 pp., illustr., German, English, French, Czech and Spanish summaries [ISBN 978 2 9600527 5 6])

¹⁶ *Networks, Contacts & Competition in the History of Archaeology*, One Day Research Meeting, Durham University, Saturday, 15 July 2006 [βλ. http://www.area-archives.org/files/AREA_Conferences_Durham.pdf]. Η διοργάνωσα Margarita Diaz-Andreu δημοσίευσε το 2008 την μονογραφία «*A World History of Nineteenth-Century Archaeology: Nationalism, Colonialism, and the Past*» (Oxford Studies in the History of Archaeology) [ISBN 978-0-19-921717-5] με εκτενή βιβλιογραφία.

¹⁷ Βλ. Π.Πάντος, «*Η μεταμόρφωση των ερειπίων. Μία διημερίδα στην Ρώμη (23-24 Φεβρουαρίου 2007)*», εις: www.arxaiologia.gr/site/content.php?artid=3209. Έχουν ήδη εκδοθή τα πρακτικά: Marcello Barbanera (Ed.), *Relitti riletti. Metamorfosi delle rovine e identità culturale*, Torino: Bollati Boringhieri, 2009 [ISBN 978-8833919195]

¹⁸ «*Speaking Materials – Sources for the History of Archaeology*», βλ. πρόγραμμα και περιλήψεις εις: http://www.area-archives.org/files/Freiburg_Programme_and_Abstracts.pdf

¹⁹ Βλ. http://www.area-archives.org/files/Biskupin_Symposium.pdf

²⁰ Στην Αθήνα εξετέθη στο Γαλλικό Ινστιτούτο: «*Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής αρχαιολογίας*» (από 18.11.2008).

²¹ Βλ. http://www.area-archives.org/files/E_Wystawa.pdf. Εξεδόθη και σχετικό φυλλάδιο «*La formation de l'archéologie européenne – La construcción de la arqueología europea*», [area – Archives of European Archaeology] [Culture Lab Éditions, ISBN : 978-2-9600527-8-7]

²² Το άρθρο των Dimitra Kokkinidou and Marianna Nikolaidou, *On the Stage and behind the Scenes: Greek Archaeology in Times of Dictatorship*, in: Michel L.Galaty & Charles Watkinson (eds.), *Archaeology under Dictatorship*, 2004 (Springer, ISBN 0-306-48509-5), 155-190, βασίζεται σε δημοσιευμένα βιβλία και άρθρα του τύπου και αφορά και τις δύο δικτατορίες (1936-1941 και 1967-1974).

²³ Πρβλ. ήδη Sjoerd J. van der Linde, Monique H. van de Vries, Nathan Schlanger & Corijanne G.Slappendel (eds.), *European Archaeology Abroad: Global Settings, Comparative Perspectives*, Leiden (Sidestone press)

της πλευράς της εξήτασε όψεις της ξένης αρχαιολογικής παρουσίας στην Ελλάδα, με βάση στοιχεία του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και για τα δύο υποέργα.

13. Παράλληλα, το προσωπικό της ΔΕΑΜ, σε συνεργασία και με άλλους μελετητές, έχει εκπονήσει μια σειρά μελετών. Χαρακτηριστικά αναφέρομε την μελέτη των αρχαιολόγων Μαρίας Πάντου, Χριστίνας Μερκούρη και Κατερίνας Βουτσά, «*«Νικόπολις εν αρχείοις»: Μαρτυρίες για την Νικόπολη από το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας*», η οποία παρουσιάστηκε στο διεθνές «*Β΄ Συμπόσιο για την Νικόπολη*» τον Σεπτέμβριο του 2002 και δημοσιεύθηκε στα πρακτικά του Συνεδρίου αυτού²⁴.
14. Από τον υπογραφόμενο δημοσιεύθηκε η πρωτότυπη αναφορά του Εφόρου Αρχαιοτήτων Νικ. Παπαδάκι για το πρώτο έτος (1919) της ανασκαφής στην Πυρά Ηρακλέους στην Οίτη²⁵, η οποία απετέλεσε την βάση της εκθέσεως που δημοσιεύθηκε στο Παράρτημα του Αρχαιολογικού Δελτίου²⁶. Επίσης το 2006 παρουσιάστηκε στο συνέδριο για την αρχαιολογική έρευνα στην Ικαρία η ανακοίνωση «*Αρχαιότητες Ικαρίας 1956-7: Η μαρτυρία των αρχείων*», στην οποία με βάση στοιχεία του αρχείου δίνεται μία εικόνα για την κατάσταση των μνημείων στην Ικαρία την συγκεκριμένη περίοδο, τον αγώνα της υπηρεσίας για την προστασία τους με ελάχιστα μέσα, αλλά και την λαμπρή στάση των κατοίκων απέναντι στα μνημεία της πολιτισμικής τους κληρονομιάς²⁷. Συνετάχθη επίσης ένα άρθρο για την αποκάλυψη και τις συνθήκες ανασκαφής της βασιλικής στα Βαρκά Υπάτης, το οποίο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό ΥΠΑΤΗ²⁸, όπου δημοσιεύθηκε και ένα άλλο έγγραφο για την κατάσταση των ευαρίθμων αρχαίων επιγραφών της πόλεως αυτής το 1896²⁹. Σε συνεργασία με την συνάδελφο Αργυρούλα Ιντζεσίλογλου παρουσιάσαμε στο διεθνές επιστημονικό συνέδριο «*Πόλεις της Μεσογείου μετά τους σεισμούς. 50 χρόνια από τους σεισμούς στη Θεσσαλία*» (Βόλος 12-14 Μαΐου 2006) την ανακοίνωση «*Μουσεία και μνημεία της Θεσσαλίας κατά τους σεισμούς 1954-5 βάσει των αρχειακών πηγών*»³⁰. Τέλος στην ημερίδα με

2012 [ISBN 978-90-8890-106-5] με εκτενή βιβλιογραφία. Περιλαμβάνεται και το άρθρο Eleftheria Theodoroudi and Kostas Kotsakis, *The Delphi archaeological contract: looking through the eyes of the daily press of the nineteenth century*, 329 κεξ.

²⁴ Βλ. Κωνστ. Λ. Ζάχος (επιμ.), *ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ Β΄. Πρακτικά του Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου για τη Νικόπολη (11 – 15 Σεπτεμβρίου 2002)*, Τόμος II, Πρέβεζα 2007, 467 - 476

²⁵ Π.Πάντος, " Αναδιφώντας τα αρχεία. *Ανασκαφή Πυράς Ηρακλέους – 1919* ", περ. ΥΠΑΤΗ 32 – 33, Ιουν. `95 – Δεκ. `96, 12 – 21

²⁶ Νικ. Παπαδάκις, *Ανασκαφή της «Πυράς» της Οίτης*, ΑΔ 5 (1919 [1922]) Παράρτημα, 25-33

²⁷ Π.Πάντος, «*Αρχαιότητες Ικαρίας 1956-7. Η μαρτυρία των αρχείων*», εις: «*Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Ικαρία. Εβδομήντα χρόνια ανασκαφικής έρευνας και μελλοντικές προοπτικές*». Πρακτικά Α΄ Αρχαιολογικού Συνεδρίου Ικαρίας (Αρμενιστής, 1-5 Σεπτεμβρίου 2006), Αθήνα 2010, σ.137-144 [ISBN: 978-960-99244-5]

²⁸ «Αναδιφώντας τα αρχεία. *Η ανασκαφή της Βασιλικής Λουτρών Υπάτης (1936-7)*», εις: ΥΠΑΤΗ 51, Δεκ.2007, 40 – 46 [ISSN: 1170-9568]

²⁹ «Αναδιφώντας τα αρχεία. *Οι ενεπίγραφοι λίθοι της Υπάτης – 1896*», εις: ΥΠΑΤΗ 53, Δεκ.2011, 19 – 20 [ISSN: 1170-9568]

³⁰ Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου & Πάντος Πάντος, «*Μουσεία και μνημεία της Θεσσαλίας κατά τους σεισμούς του 1955-57 βάσει αρχειακών πηγών*», εις: «*Πόλεις της Μεσογείου μετά τους σεισμούς*», Βόλος 2007,

θέμα «*Η Ιστορία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της αρχαιολογικής έρευνας στην Θεσσαλία*» (Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου, 17.5.2010) παρουσιάστηκε η ανακοίνωση με θέμα «*Έκθεσις της ανασκαφής του εν Διμηνίω Βόλου παναρχαίου τάφου*»³¹ για το «Λαμιόσπιτο», τον πρώτο θολωτό τάφο που ανεσκάφη από τον Γυμνασιάρχη Ελευθέριο Τριαντ. Κούση στο Διμήνι το 1887.

15. Η μελέτη με θέμα «*Ο Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων Λουδοβίκος Ροσσ και οι εργασίες εξυγιάνσεως του αρχαιολογικού χώρου της Ακροπόλεως Αθηνών*» συνετάχθη με βάση τα στοιχεία που περιέχονται στο Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας από τους αρχαιολόγους **Μαρία Πάντου** και **Martin Kreeb** και παρουσιάστηκε στο Διεθνές Συνέδριο που συνήλθε στην Αθήνα στις 2-3 Οκτωβρίου 2002 με θέμα «*Ο Λουδοβίκος Ροσσ στην Ελλάδα. 1833-1844*», έχει δε ήδη δημοσιευθεί στα πρακτικά του Συνεδρίου αυτού³². Από τους ίδιους αρχαιολόγους συνετάχθη, επίσης με βάση τα στοιχεία του ίδιου αρχείου, μία ευρύτερη μελέτη με θέμα «*Το έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας 1834-1835. Οι απαρχές της διοικητικής συγκρότησης της Υπηρεσίας και τα πρώτα έργα συντηρήσεως και διαμορφώσεως του αρχαιολογικού χώρου της Ακροπόλεως Αθηνών*», της οποίας – αν και εξητήθη – δεν έχει χρηματοδοτηθεί μέχρι τώρα η έκδοσή της σε βιβλίο.
16. Με την δημοσίευση των μελετών αυτών και άλλων, των δημοσιευμάτων του καθ. Αθαν. Καλπαξή³³, του Ακαδημαϊκού Βασ. Χ. Πετράκου στην Αθήνα³⁴, από διάφορες ξένες αρχαιολογικές σχολές επ'ευκαιρία επετείων κλπ.³⁵, και τέλος μιάς σειράς διατριβών³⁶ από νέους

σσ.218-229 [ISBN: 978-960-7764-13-3, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αριθ.9]

³¹ Βλ. Π.Πάντος, «*Φώς στα πρώτα άγνωστα στάδια της αρχαιολογικής έρευνας στο Διμήνι*», Αφιέρωμα «*Τα εκατό χρόνια της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας Θεσσαλίας*», εις: ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ. Εβδομαδιαία έκδοση της εφημερίδας Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ 23.5.2010, σ.8-9. Στην ίδια ημερίδα: Μαρία Αντωνίου, «*Η ανακάλυψη των γραπτών στηλών Παγασών. Μαρτυρίες μέσα από το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας*»

³² Μαίρη Πάντου – Martin Kreeb, *Ο Λουδοβίκος Ρόσς ως Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων: τα πρώτα χρόνια*, εις: Hans Rupprecht Goette & Όλγα Παλαγγιά (επιμ.), *Ludwig Ross und Griechenland / Ludwig Ross και η Ελλάδα*, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα 2-3 Οκτωβρίου 2002, Rahden/Westf. 2005, 73 – 83 [ISBN 3-89646-424-8]

³³ Βλ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, Τόμος Ι: *Σαμιακά αρχαιολογικά 1850-1914* (1990) · Τόμος ΙΙ: *Η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος (Κέρκυρα 1911)* (1993). Επίσης σειρά άρθρων: "*Η Ελλάδα και οι ξένες σχολές. Η πολιτική ενός νεαρού έθνους με «παλιό» πολιτισμό*", *150 χρόνια Γαλλικής Σχολής Αθηνών. Les politiques de l'archéologie: du milieu du XIXe siècle à l'orée du XXIe, 2000*, 9 κ. εξ. · "*Καταστροφές μνημείων, «χάριν συμφερόντων των ζώντων*»", *ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ* 87, 2003, 50 κ. εξ. · "*Die Vorgeschichte und die Nachwirkungen des Olympia-Vertrags aus griechischer Sicht*", in: H.Kyrieleis (ed.), *Olympia 1875-2000. 125 Jahre deutsche Ausgrabungen. Internationales Symposion, Berlin 9-11 November 2000*, Mainz am Rhein (Verlag Philipp von Zabern) 19-30

³⁴ Βλ. *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Η ιστορία των 150 χρόνων της 1837-1987* (1987) [Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 104], *Τα 170 χρόνια της Αρχαιολογικής Εταιρείας* (1999) [Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 184], *Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας* (2004) [Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 234], *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία 1837-1999* (2009) [Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 248], και *Πρόχειρον Αρχαιολογικόν Ι. Χρονολογικό, ΙΙ. Θεματολογικό* (2013) [Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 283-284], καθώς και το παλαιότερο «*Δοκίμιο για την Αρχαιολογική Νομοθεσία*», Αθήνα 1982 [Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου αρ. 29] και πολυάριθμα άρθρα στο περιοδικό Ο ΜΕΝΤΩΡ.

³⁵ Π.χ. Γιάννης Σακελλαράκης, *Αρχαιολογικές αγωνίες στην Κρήτη του 19ου αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1998 (ISBN 960-524-057-2)· Βασίλης Καββαθάς, «*Η ανασκαφή στο ιερό. Στην αυλή των ονείρων και των θανμάτων*», *Επιδαύριον Ανάθημα 1* – Σύγγραμμα περιοδικόν εικονογραφημένον, 2012 (για

συναδέλφους με ευρεία χρήση διαφόρων αρχειακών πηγών, φωτίζονται διάφορες όψεις της ιστορίας της ελληνικής αρχαιολογίας και συγκροτείται βαθμηδόν το αναγκαίο εκείνο υπόβαθρο, το οποίο θα οδηγήσει περαιτέρω στην σύνθεση μιάς τεκμηριωμένης γενικής ιστορίας της ελληνικής αρχαιολογίας.

17. Τον Ιαν. 2006 σχετική πρόταση του ΥΠΠΟ εγκρίθηκε από το πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» (Γ' ΚΠΣ), Μέτρο 1.3 «Τεκμηρίωση, Αξιοποίηση και Ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού», και άρχισε η υλοποίηση του έργου «Ψηφιοποίηση και Ψηφιακή Τεκμηρίωση Συλλογών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού», προϋπολογισμού 5,5 εκ. ευρώ. Το έργο εχωρίζετο σε επτά (7) υποέργα. Με το υποέργο 1 «Επιστημονική τεκμηρίωση του Ψηφιοποιημένου Υλικού, Ψηφιοποίηση Ειδικών Συλλογών και Επιστημονικός Συντονισμός των Ενεργειών Ψηφιοποίησης», το οποίο άρχισε εκτελούμενο με ίδια μέσα της ΔΕΑΜ από τον Μάρτιο του 2006, πλήν της στηρίξεως των λοιπών υποέργων, προωθήθηκε η ψηφιοποίηση και του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας που φυλάσσεται στην ΔΕΑΜ, καθώς η δημιουργία ειδικού ψηφιοποιημένου αρχείου των κλοπών - απωλειών πολιτιστικών αγαθών από μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους στην Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Στα πλαίσια του υποέργου αυτού συγκεντρώθηκαν και ταξινομήθηκαν στοιχεία για την τότε υφισταμένη κατάσταση ως προς την ψηφιοποίηση σε όλες τις μονάδες της Γενικής Διευθύνσεως Αρχαιοτήτων & Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Με την έναρξη του υποέργου αυτού συνεχίστηκε εντατικότερη η ευρετηρίαση του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και εξυπηρετήθηκαν, με παροχή στοιχείων ή φωτοαντιγράφων, αιτήματα υπηρεσιών του ΥΠΠΟ, μελετητών και πολιτών.
18. Συγχρόνως η περάτωση, με χρηματοδότηση του ειδικού προγράμματος σεισμοπλήκτων Αττικής, του ειδικού κτηρίου - βάσει προδιαγραφών που ετέθησαν από την ΔΕΑΜ - για το Ιστορικό Αρχείο της

τον Παν.Καβαλαρία στην Επίδαυρο)· Μάντω Οικονομίδου, «*Τοσίτσα 1 (1953-1994), Μνήμες Α΄*», 2009 (εκδ. Ευθύνη, σελ. 86, ISBN 960-8150-47-7)· Γιάννης Παπακώστας, *Από την λογοτεχνία στον κοινωνικό προβληματισμό. Ποιήματα - Μεταφράσεις - Μελέτες και Άρθρα του ΓΙΑΝΝΗ ΜΗΛΙΑΔΗ (1895 - 1975)*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2012 · ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ & ΤΕΧΝΕΣ 87 (Ιούνιος 2003): Γενικό θέμα «*Ιστοριογραφία της Αρχαιολογίας: Κλασική Αρχαιότητα*»· Δέσποινα (Ντέπη) Παπακωνσταντίνου-Διαμαντούρου, «*Εικόνες και αναμνήσεις από μια Πέλλα που δεν υπάρχει πια*», Σειρά «*Η Αρχαιολογία της Αρχαιολογίας*» - Εκδόσεις «Αρχείο» - Ηρώ Διαμαντούρου, 2013 (ISBN13: 9786188093522) [και στον ιστοτόπο www.pella1962.wordpress.com].

³⁶ Π.χ. Μαρίνα Δ. Σωφρονίδου, *Η αρχαιολογική είδηση στις εφημερίδες (2002)*· Νίκη Α. Σακκά, *Αρχαιολογικές δραστηριότητες στην Ελλάδα (1928-1940) : πολιτικές και ιδεολογικές διαστάσεις*. Βλ. ακόμη συνέδρια, όπως «*Αρχαιότητα, Αρχαιολογία και Ελληνικότητα στην Ελλάδα του εικοστού αιώνα*» (Αθήνα - Μουσείο Μπενάκη Πειραιώς, 10-12 Ιανουαρίου 2007) [βλ. ήδη D.Damaskos & D.Plantzios, *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in twentieth-century Greece*, Έκδοση του Μουσείου Μπενάκη, 2008] ή όπως «*Σποριδών Μαρινάτος 1901-1974*», Διήμερο Συμπόσιο (ΕΚΠΑ-Τμήμα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, 22-23 Ιουνίου 2012) [βλ. ήδη Ελένη Μαντζουράνη - Ναννώ Μαρινάτου (επιμ.), *Σποριδών Μαρινάτος 1901-1974. Η ζωή και η εποχή του*, Σειρά *ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ 4*. Εκδ. Καρδαμίτσα, 2014 (ISBN13: 9789603543381)] ή σειρά διαλέξεων από τον Σύλλογο Φίλων του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας [βλ. <http://www.archaiologia.gr/blog/2014/02/24/>].

Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην οδό Ψαρομηλιγγου 22, του οποίου δυστυχώς καθυστέρησε η παράδοση, αν και ολοκληρωμένου ήδη το 2006, και η μεταφορά εκεί ολοκλήρου του πολυτίμου αυτού αρχείου³⁷, άνοιξε μία νέα σελίδα για την συντήρησή του, αλλά και την μελέτη του περιεχομένου του.

Β. Το Εθνικό Αρχείο Μνημείων

19. Κατ' αρχάς μία πρώτη διαπίστωση: Τα έργα υποδομής, όπως καλώς λειτουργούντα αρχεία, δεν αποτελούν πρώτη προτεραιότητα του νεοελληνικού κράτους. Η τέως ΔΑΜΔ μετά από ένα αρχικό πρόγραμμα καταγραφών κτηρίων στην περιοχή της πρωτεύουσας³⁸, δεν είχε να επιδείξει για πολλά χρόνια παρά ατελέσφορες προσπάθειες να πείση διαδοχικές πολιτικές ηγεσίες περί της σημασίας του έργου που είχε να επιτελέσει και της ανάγκης ενισχύσεώς του³⁹.
20. Από του 1993 η κατάσταση φάνηκε να αλλάζει ουσιαστικά. Χάρης στις επελθούσες εν τω μεταξύ τεχνολογικές προόδους⁴⁰, την επιδίωξη συμμετοχής της ΔΑΜΔ σε ανταγωνιστικά προγράμματα έρευνας και τεχνολογίας, από τα οποία και κυρίως χρηματοδοτήθηκε, και μία ρεαλιστική εκτίμηση των δυνατοτήτων της Δ/νσεως σε ένα περιβάλλον ιεραρχήσεων πολιτικών από το Υπουργείο Πολιτισμού⁴¹, όπως το περιγραφέν ανωτέρω, η Διεύθυνση επεχείρησε την υλοποίηση μιάς σειράς έργων⁴², μεταξύ των οποίων ωρισμένα θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν προκαταρκτικές ενέργειες ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων.
21. Σύμφωνα με το άρθρο 11 του ΠΔ191/2003 στην αρμοδιότητα του *Τμήματος Αρχείου Μνημείων* της ΔΕΑΜ υπάγονται θέματα που αφορούν:

- α) στη συλλογή και αρχειακή φύλαξη για επιστημονική μελέτη κάθε στοιχείου, που αφορά σε όλα τα κινητά και ακίνητα μνημεία.*
- β) στη τήρηση διαρκούς καταλόγου αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων και μνημείων, στην ενημέρωση των Υπηρεσιών του Δημοσίου και των άλλων ενδιαφερομένων, στη δημοσίευση του καταλόγου αυτού,*

³⁷ Τα εγκαίνια έγιναν στις 17 Δεκεμβρίου 2008 με την έκθεση «...*ανέφερα εγγράφως*».

³⁸ Η ψηφιοποίηση του αρχιτεκτονικώς σημαντικού αυτού αρχείου, το οποίο διεσώθη κατά την πλημμύριση του υπογείου της ΔΕΑΜ από τα έργα του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου, έχει προκηρυχθεί προσφάτως. Βλ. Ανακοίνωση για τον Διεθνή Ανοικτό Διαγωνισμό «*Η Ελλάδα της δεκαετίας του 1970 σε ασπρόμαυρο φόντο: ψηφιοποίηση φωτογραφικής συλλογής νεότερων κτηρίων ελληνικών πόλεων της Διεύθυνσης Εθνικού Αρχείου Μνημείων και πληροφοριακό σύστημα διαχείρισης και διάθεσης του σχετικού αρχειακού υλικού*», [<http://nam.culture.gr/portal/page/portal/deam/announcements/08052014>]

³⁹ Βλ. Δ.Μυρίλλα, *Οι περιπέτειες του ανύπαρκτου «Αρχείου Μνημείων»*, εφημ. Ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ 11.2.1996

⁴⁰ Βλ. Μιχάλης Δουλγερίδης – Δρ. Γεράσιμος Κέκκερης, *Καταγραφή/Τεκμηρίωση έργων τέχνης και μνημείων με υπολογιστές στην Ελλάδα*, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ & ΤΕΧΝΕΣ 60 (Ιούλ. 1996), 90-95

⁴¹ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της μεταφοράς ποσού 2 δισ. δραχμών που είχε προβλεφθή στο Β'ΚΠΣ για το έργο υποδομής της ανάπτυξης του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, μετά την ολοκλήρωση του συστήματος «ΠΟΛΕΜΩΝ», στην «*Θεσσαλονίκη – Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997*», οργανισμό που εκκαθαρίζεται μέχρι σήμερα (!) (βλ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 11.5.2014)

⁴² Βλ. και Χριστίνα Μερκούρη, *Η Διεύθυνση Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού. Δραστηριότητες και προοπτικές*, ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΝΕΑ 11 (1995) 58-62

καθώς και του πορίσματος επιθεώρησης της κατάστασής των, σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ν.3028/2002.

γ) στην ηλεκτρονική καταχώρηση και ψηφιοποίηση του αρχείου των μνημείων.

δ) στον συντονισμό της ηλεκτρονικής καταγραφής, τεκμηρίωσης, διαχείρισης και ψηφιοποίησης, καθώς και

ε) στην επιστημονική μελέτη όλων των συναφών με τα ανωτέρω θεμάτων».

Β-Ι. Ο Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος

22. Από του 1921 σύμφωνα με την προϊσχύσασα νομοθεσία έχουν δημοσιευθή στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως χιλιάδες κηρύξεις ή χαρακτηρισμοί ιστορικών διατηρητέων κτηρίων, αρχαιολογικών χώρων, οικοδομημάτων μεταγενεστέρων του 1830 που χρήζουν ειδικής κρατικής προστασίας, τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ιστορικών τόπων. Παραλλήλως από του 1973 άρχισαν να δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως χαρακτηρισμοί παραδοσιακών οικισμών και διατηρητέων κτηρίων από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Από το 1990 δημοσιεύονται αποφάσεις δημιουργίας ζωνών προστασίας Α' και Β' στους αρχαιολογικούς χώρους εκτός σχεδίων πόλεως ή ορίων νομίμως υφισταμένων οικισμών.
23. Ετίθετο λοιπόν επιτακτική ανάγκη συλλογής, κατατάξεως και δημοσίευσως των διοικητικών αυτών πράξεων κηρύξεως ή χαρακτηρισμού μνημείων και χώρων και η δημοσίευση ενός καταλόγου που θα είχε τα χαρακτηριστικά της διαρκείας, δηλ. θα παρείχετο η δυνατότης συνεχών ενημερώσεως του. Η Διεύθυνση ανέλαβε την καταγραφή των κηρύξεων το 1993 και εσχέδιασε για τον σκοπό αυτό μία σχεσιακή βάση δεδομένων όπου καταγράφονται οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της Ελλάδος, η γεωγραφική τους θέση και η ονομασία τους, το πλήρες κείμενο της υπουργικής αποφάσεως, καθώς και η παραπομπή στο Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, στο οποίο έχει δημοσιευθή η απόφαση, ενώ αναγράφεται το καθεστώς ιδιοκτησίας και ο φορέας προστασίας. Παράλληλα παρέχεται χάρτης όπου σημειώνεται η θέση του χώρου ή του μνημείου ή και, στις περιπτώσεις όπου αυτές υπάρχουν, συντεταγμένες. Η βάση δεδομένων εμπλουτίζεται διαρκώς με περαιτέρω στοιχεία όπως π.χ. σχετικά με το είδος και την χρονολογία των χώρων και των μνημείων, τον τύπο της κηρύξεως, αλλά και τον τύπο της οριοθετήσεως των χώρων. Επιπλέον προβλέπεται η σύνταξη σχετικής βιβλιογραφίας και παρατηρήσεων. Η παραδοσιακή χαρτώα έκδοση του έργου αυτού υπό τον τίτλο «*Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος*» αριθμεί ήδη 120 τόμους με κινητά φύλλα. Στον Διαρκή Κατάλογο οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία ταξινομούνται κατά την γεωγραφική τους θέση, την χρονολογία και την ονομασία τους, ενώ

παρέχεται γεωγραφικό και ονομαστικό ευρετήριο. Η ενημέρωση των τόμων είχε συμπληρωθεί μέχρι τέλους Ιουνίου 2002, οπότε εκδόθηκε ο Ν.3028/2002 «για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει». Ο νόμος δεν άλλαξε ριζικώς το θέμα των κηρύξεων μνημείων και χώρων. Άρα ο *Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος* δεν χάνει σε τίποτε την αξία του.

24. Από του Ιουνίου 2004 άρχισε η αναμόρφωση και επανασχεδίαση της βάσεως δεδομένων του «*Διαρκούς Καταλόγου των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος*», προκειμένου ο κατάλογος αυτός να τηρείται και να ενημερώνεται εφεξής σε ηλεκτρονική μόνον μορφή και να είναι προσιτός διά του Διαδικτύου.
25. Με την ευκαιρία αυτή έγινε επανέλεγχος των τόμων των ΦΕΚ και συνεπληρώθησαν ελλείψεις ή παραλείψεις κηρύξεων ή χαρακτηρισμών. Παράλληλα συγκεντρώνεται κανονικώς το νεώτερο σχετικό υλικό (κηρύξεις αρχαιολογικών χώρων και ζωνών προστασίας, χαρακτηρισμοί νεωτέρων μνημείων, κλπ.) που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δυνάμει του Ν.3028/2002, καθώς και οι (μη δημοσιευόμενες) διαπιστωτικές πράξεις αρχαίων μνημείων, σε ψηφιακή και παραδοσιακή χάρτινη μορφή.
26. Το έργο αυτό, όσον αφορά την βάση δεδομένων, ευρίσκετο τον Δεκ.2006 στο τελικό στάδιο εκτελέσεώς του, με την τελική τεχνική επεξεργασία, και εντός του Φεβρουαρίου 2007 ο Διαρκής Κατάλογος κατέστη προσβάσιμος διά του Διαδικτύου⁴³.

Β-ΙΙ. Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων κινητών πολιτιστικών αγαθών της Ελλάδος

27. Η ΔΕΑΜ δημιούργησε μία δεύτερη βάση δεδομένων των κηρυγμένων κινητών πολιτιστικών αγαθών, η οποία στην χαρτώα έκδοση, σε ένα ογκώδη τόμο με δύο μέρη, περιλαμβάνει τα κηρυγμένα κινητά μνημεία, σε αλφαβητική κατάταξη είδους όσα έχουν κηρυχθή αυτοτελώς και σε γεωγραφική κατάταξη όσα έχουν κηρυχθή ως εξοπλισμοί συγκεκριμένων κτηρίων και συμπληρώνεται με εκτενή ευρετήρια (είδος μνημείου και γεωγραφική θέση). Από τη νομοθεσία που προστατεύει αυτομάτως τα προ του 1453/1830 χρονολογούμενα κινητά μνημεία, καθίσταται προφανές ότι ο *Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων κινητών πολιτιστικών αγαθών της Ελλάδος* περιλαμβάνει κυρίως τα νεώτερα, μεταγενέστερα του 1830, κινητά μνημεία, για τα οποία είναι απαραίτητη η δημοσίευση χαρακτηρισμού, καθώς και τα μεταβυζαντινά όσα πρέπει να χαρακτηρισθούν ως προστατευόμενα, διότι δεν εμπίπτουν σε μία από τις κατηγορίες που προστατεύονται αυτοδικαίως εκ του νόμου. Επειδή επίσης και για τα κηρυγμένα κινητά ισχύει μεταβατική διάταξη του Ν.3028/2002, είναι σαφές ότι ο *Διαρκής*

⁴³ Βλ. <http://listedmonuments.culture.gr>

Κατάλογος των κηρυγμένων κινητών πολιτιστικών αγαθών της Ελλάδος δεν χάνει σε τίποτε την αξία του⁴⁴.

28. Η επόμενη φάση θα πρέπει να ήταν η τοποθέτηση και αυτού του καταλόγου στο Διαδίκτυο. Στο νέο Οργανισμό του ΥΠΠΟ (ΠΔ191/2003) ορίζεται ρητώς η τήρηση των Διαρκών Καταλόγων από το Τμήμα Δημοσιευμάτων της Δ/νσεως Εθνικού Αρχείου Μνημείων. Επιπλέον στην τωρινή τους μορφή οι βάσεις δεδομένων των κηρύξεων των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων και των κινητών αγαθών μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο για διαχειριστικούς, όσο και για ερευνητικούς σκοπούς. Μπορούν να τροφοδοτήσουν το Εθνικό Αρχείο Μνημείων με δεδομένα, αλλά και να λειτουργήσουν ως ανεξάρτητη πηγή πληροφοριών, παρέχοντας στοιχεία για το Διαδίκτυο.

Β-III. Το Σύστημα Εθνικού Αρχείου Μνημείων «ΠΟΛΕΜΩΝ»

29. Οι εκδόσεις των δύο Διαρκών Καταλόγων μακράν βεβαίως απέχουν του να αποτελούν το Εθνικό Αρχείο Μνημείων της χώρας. Εφόσον το μέγιστο μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς πρό του 1830 προστατεύεται αυτοδικαίως εκ του νόμου, είναι προφανές ότι δεν υπήρχε η νομική υποχρέωση τήρησης κάποιου καταλόγου των αρχαίων μνημείων και των χώρων, με την εξαίρεση βεβαίως των (συνήθως μη προσιτών) καταλόγων και ευρετηρίων των μουσείων και των αρχαιολογικών συλλογών. Η ανάγκη δημιουργίας ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων καθίστατο για πολλούς λόγους στο τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αι. διαρκώς και επιτακτικότερη, πέραν της υποχρέωσης που επιβάλλουν στην χώρα οι διάφορες, κυρωμένες με νόμο από αυτήν, διεθνείς συμβάσεις να καταγράψη τα στοιχεία της πολιτισμικής της κληρονομιάς.
30. Η υπερδεκαετής περίοδος 1993 - 2006 μπορούμε να ειπούμε ότι απετέλεσε, δυνάμει ακόμη, την αφετηρία μιάς τομής στην διαχείριση των ελληνικών αρχαιολογικών αρχείων, χάρις στην ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και των δικτύων. Η Διεύθυνση ανέλαβε την άνοιξη του 1993 να δημιουργήσει τις υποδομές εκείνες ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων, βασισμένου στις νέες πλέον τεχνολογίες της πληροφορικής, που θα άλλαζε ριζικά τον τρόπο δημιουργίας και κυρίως προσβάσεως στο υπηρεσιακό αρχείο και στην τεκμηρίωση των μνημείων που αυτό περιέχει. Στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος Έρευνας και Τεχνολογίας (ΕΠΕΤ) στο Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ) ενεκρίθη η πρόταση ενός ερευνητικού προγράμματος από μία κοινοπραξία ερευνητικών φορέων⁴⁵, το οποίο την τριετία 1995-7 παρήγαγε το πληροφοριακό σύστημα Εθνικού Αρχείου Μνημείων "ΠΟΛΕΜΩΝ"⁴⁶.

⁴⁴ Βλ. Π. Πάντος, "Διαρκής κατάλογος των κηρυγμένων κινητών πολιτιστικών αγαθών". *Μία έκδοση της Διεύθυνσης Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού*, εις: CORPUS 50, Ιούνιος 2003, σ.90-93

⁴⁵ Ως πρόγραμμα ο "ΠΟΛΕΜΩΝ" ανεπτύχθη στα πλαίσια του ΕΠΕΤ II αρ. 669 από κοινοπραξία, στην οποία μετείχαν 7 εταιρείες: το Ίδρυμα Τεχνολογίας & Έρευνας - Ινστιτούτο Πληροφορικής, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Τμήμα Τοπογράφων, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο - Ινστιτούτο Συστημάτων

31. Ο Πολέμων Εσηγέτου Ιλιεύς έζησε στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ. Μαθητής του στωϊκού Παναίτιου, καταγόμενος από την Τρωάδα της Μικράς Ασίας, είναι γνωστός από το γεγονός ότι περιηγήθηκε όλους τους σημαντικούς τόπους της ελληνικής αρχαιότητας, καταγράφοντας μνημεία και αντιγράφοντας επιγραφές, εξ ου και το παρωνύμιο «Στηλοκόπας».
32. Το σύστημα «ΠΟΛΕΜΩΝ» είναι ένα Μνημειοκεντρικό Σύστημα-Κορμός, το οποίο λειτουργεί σε ανεξαρτήτους σταθμούς που έχουν τη δυνατότητα διασύνδεσης μεταξύ τους σε δίκτυο. Ως μνημειοκεντρικό, το σύστημα αντιμετωπίζει κάθε Μνημείο (είτε είναι όστρακο, είτε είναι ναός) ως ξεχωριστή οντότητα, δίνοντας σε αυτό ένα μοναδικό Αριθμό Μητρώου. Εδώ χρησιμοποιούμε τον όρο *μνημείο*, με την έννοια κάθε προϊόντος ανθρωπίνης δραστηριότητας που σώζεται από το παρελθόν – έτσι, ο όρος αφορά στο σύνολο των ακινήτων και κινητών μνημείων που αποτελούν την πολιτισμική κληρονομιά της Ελλάδος, συμπεριλαμβανομένων μουσειακών αντικειμένων, κτηρίων ή και ακόμη ολόκληρων χώρων. Έτσι κάθε μνημείο κατατάσσεται κατά διαχειριστικό είδος (δηλ. ακίνητα, θέσεις, εγκαταστάσεις, συγκροτήματα, οικιστικά, σύνολα, χώροι, κινητά, ομάδες κινητών, νομίσματα – μέταλλα – σφραγίσματα - μολυβδόβουλλα, επιγραφές) και τεκμηριώνεται σε μία σειρά δελτίων, τα οποία στην ουσία αναχωνεύουν όλες τις πληροφορίες που υπάρχουν στα παραδοσιακά αρχεία των υπηρεσιών ή στην βιβλιογραφία για το μνημείο αυτό. Αφ’ ης στιγμής καταγραφεί ένα μνημείο στο σύστημα, είναι δυνατόν να συσχετίζεται με αυτό, στο διηνεκές, κάθε είδους πληροφορία που θέλουμε να καταγράψουμε, είτε αφορά στην περιγραφή του, είτε σε διοικητικής ή άλλης φύσεως ενέργειες που το αφορούν.

Επικοινωνιών και Υπολογιστών, το Υπουργείο Πολιτισμού - ΔΑΜΔ, το Μουσείο Μπενάκη, η Intrasoft A.E., η Έψιλον Software A.E.

⁴⁶ Ο «ΠΟΛΕΜΩΝ» παρουσιάστηκε σε διάφορα συνέδρια και fora: Βλ. inter alia [α] C. Bekiari - P. Pantos, **"POLEMON": A project to computerize the Monuments records of the Greek Ministry of Culture**, εις: Proceedings " *The Archaeological Heritage: Inventory and Documentation Standards in Europe* " (Rwley House, University of Oxford 20 – 22 Sept. 1995) [Council of Europe, "Cultural Heritage" series] [βλ. <http://www.ics.forth.gr/isl/publications/paperlink/Polemon.pdf>] · [β] Π. Κωνσταντόπουλος, «Πολέμων», ΜΙΤΟΣ 3 (Φθινόπωρο 1996) · [γ] Ch. Bekiari – Ch.D.Gritzapi & D. Kalomoirakis, **POLEMON: A Federated Database Management System for the Documentation, Management and Promotion of Cultural Heritage**. In: J.A.Barceló – I. Briz and A. Vila (eds.), *New Techniques for Old Times. CAA98. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology*. Proceedings of the 26th Conference, Barcelona, 24-28 March 1998 (BAR International Series 757). Archaeopress, Oxford 1998, pp. 317-330 [http://proceedings.caaconference.org/files/1998/49_Bekiari_et_al_CAA_1998.pdf] · [δ] C.Bekiari, D.Calomirakis, P.Constantopoulos & P.Pantos, **"Polemon: a project to computerize the monuments records of the Greek Ministry of Culture"**, εις: *Our Fragile Heritage. Documenting the Past for the Future*. Edited by Henrik Jarl Hansen & Gillian Quine. The National Museum of Denmark 1999 [ISBN 87-89364-03-1], 139 – 145 · [ε] Π.Πάντος, «**Εθνικό Αρχείο Μνημείων της Ελλάδος και το Πληροφορικό Σύστημα "Πολέμων"**», εις: International Conference "Byzantine Monuments and World heritage" (Thessaloniki, 26.5-01.6.2001), Proceedings, Δελτίον Ευρωπαϊκού Κέντρου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων 3(2002)279-286 · [στ] P.Pantos, «**Towards a National Archive of Monuments. The Projects of the Directorate of the Archive of Monuments and Publications of the Hellenic Ministry of Culture**», εις: Workshop on the Digitization of Cultural Content, Corfu 27-28.06.2003, pp.109-124 [Hellenic Ministry of Culture – Greek Presidency of the European Union 2003 και High Performance Information Systems Laboratory, University of Patras]. Επίσης: Mary Pantou – Alexandra Alexandri, **"Reflections on Digital Memory"**, αυτόθι, pp. 202-206.

33. Το σύστημα εσχεδιάσθη να καλύψη τις ανάγκες **όλων** των Μνημείων, ανεξαρτήτως είδους και χρονικής περιόδου, καθώς και **όλων** των ενεργειών που τα αφορούν, ανεξαρτήτως των Υπηρεσιών που τις εκτελούν. Ως εκ τούτου το εύρος των πληροφοριών που καλείται να καλύψη το σύστημα είναι μεγάλο. Για να είναι εφικτή η καταχώριση και η ανεύρεση των στοιχείων κάθε μνημείου, οι πληροφορίες αυτές έχουν επιμερισθή σε πλέον των 900 εξειδικευμένων πεδίων, τα οποία είναι οργανωμένα σε ενότητες.
34. Ο «Πολέμων» καλύπτει την **κύρια καταγραφή** των Μνημείων μαζί με την αποδελτίωση των κάθε είδους Τεκμηρίων και Εγγράφων της διαχειρίσεώς τους και υποστηρίζει την δυνατότητα συνθέτων αναζητήσεων. Επίσης, παραθέτει απεικονίσεις των Μνημείων και την ένταξή τους σε χάρτη μέσω *Γεωγραφικού Συστήματος Πληροφοριών (G.I.S.)* και υποστηρίζεται από *Θησαυρό Όρων*. Παρέχει την δυνατότητα αντλήσεως στατιστικών στοιχείων, τα οποία αφορούν σε σημαντικές παραμέτρους των μνημείων, όπως στον τόπο και την χρονική περίοδο δημιουργίας τους ή στην έκτασή τους, καθώς και στις ανάγκες επεμβάσεων για λόγους συντηρήσεως ή αναστηλώσεως. Επιπλέον, έχει τη δυνατότητα να συνδέεται και με άλλα, μη ομοειδή Προγράμματα Πληροφορικής -γενικά ή εξειδικευμένα- Διαχειρίσεως, Τεκμηριώσεως και Μελέτης των Μνημείων, προκειμένου να αντλήσει στοιχεία από αυτά ή να τα εφοδιάσει με δικά του στοιχεία.
35. Στο σχεδιασμό του ακολουθήθηκε η δομή των Υπηρεσιών Προστασίας των Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, διαμορφώνοντας έτσι μία Ομοσπονδία Τοπικών Αρχείων Μνημείων, τα οποία λειτουργούν ανεξάρτητα, κατά Σταθμούς, σε κάθε Περιφερειακή Υπηρεσία Προστασίας Μνημείων. Το Εθνικό Αρχείο Μνημείων διαμορφώνεται από το σύνολο των τοπικών βάσεων. Δί' αυτού του τρόπου, παρέχει την δυνατότητα σε κάθε Περιφερειακή Υπηρεσία να διαχειρίζεται τα στοιχεία για την πρωτοβάθμια Προστασία, Τεκμηρίωση και Μελέτη των Μνημείων της αρμοδιότητός της. Επίσης επιτρέπει στις κατά τόπους Υπηρεσίες να συνδέωνται, και ως ένα βαθμό να επικοινωνούν, με τους υπόλοιπους Τοπικούς Σταθμούς, χρησιμοποιώντας Εσωτερικό Δίκτυο, το οποίο προτείνεται να λειτουργήσει μέσω Ενδοδικτύου του Υπουργείου Πολιτισμού. Τέλος, οι Κεντρικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, οι οποίες θα διαθέτουν τα δικά τους Τοπικά Αρχεία σε ανεξαρτήτους Σταθμούς, μπορούν να επικοινωνούν με τις Περιφερειακές Μονάδες, προκειμένου να ενημερώνουν τα Τοπικά Αρχεία για τις δικές τους ενέργειες σε θέματα Μνημείων, τα οποία χειρίζονται σε δεύτερο βαθμό.
36. Στα πλαίσια της διαχειρίσεως των μνημείων, ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει *απλές ή σύνθετες αναζητήσεις μνημείων* με βάση συγκεκριμένα στοιχεία-κριτήρια που ο ίδιος επιλέγει. Τα αποτελέσματα παρέχονται σε μορφή καταλόγου, ενώ, παράλληλα, είναι δυνατή και η αναζήτηση από τη βάση πληροφοριών χάρτου ή και

εικόνας. Επίσης, είναι δυνατή και η υποβολή ερωτήσεων αντιστρόφως, δηλαδή από τον χάρτη προς την βάση των δεδομένων. Τα ερωτήματα μπορούν να απευθύνονται στην τοπική βάση, αλλά και σε μία ή περισσότερες βάσεις που μετέχουν στο δίκτυο. Τόσο οι ερωτήσεις όσο και τα αποτελέσματα των αναζητήσεων μπορούν να αποθηκεύονται και να επαναλαμβάνονται.

37. Τέλος, στο σύστημα υπάρχει και η επιλογή παροχής **στατιστικών στοιχείων** που αφορούν: τον αριθμό ή και το ποσοστό συμπλήρωσεως συγκεκριμένων πεδίων, τα μνημεία σε σχέση με τον τόπο ή και τον χρόνο, ζητήματα διαχειρίσεως, αναγκών και προστασίας των μνημείων, μετρητικά και οικονομικά στοιχεία. Τα αποτελέσματα δίνονται σε μορφή καταλόγου ή στηλών, σε μορφή διαγράμματος ή σε χάρτη.
38. Η προστασία της ακεραιότητας και αυθεντικότητας των δεδομένων και των παρεχομένων από το σύστημα πληροφοριών έχει διασφαλιστεί ιδιαίτερα. Στον "ΠΟΛΕΜΩΝΑ" γίνεται διάκριση κατηγοριών χρηστών, οι οποίοι εξουσιοδοτούνται με συγκεκριμένες δυνατότητες προσπελάσεως. Ο έλεγχος πραγματοποιείται με την είσοδο στο σύστημα, με αποτέλεσμα να απαγορεύεται σε ένα μη εξουσιοδοτημένο χρήστη η ανάγνωση, εισαγωγή, τροποποίηση ή διαγραφή στοιχείων των μνημείων, κατά περίπτωση εξουσιοδοτήσεως. Επιπλέον παράγοντα ασφάλειας αποτελεί το γεγονός ότι όλες οι πληροφορίες που εισάγονται στο σύστημα είναι επώνυμες, δηλαδή είναι υποχρεωτική η αναγραφή των στοιχείων του υπευθύνου εισαγωγής. Τα στοιχεία των υπευθύνων εισαγωγής μπορούν, επίσης, να αποτελούν κριτήριο για τη διενέργεια αναζητήσεως. Ο κάθε εξουσιοδοτημένος χρήστης, ανάλογα με την αρμοδιότητά του, έχει τη δυνατότητα να εντοπίζει ταχύτατα στοιχεία για τα μνημεία που τον ενδιαφέρουν, αλλά και πληροφορίες σχετικά με διοικητικές ενέργειες που έχουν διεκπεραιωθεί από την υπεύθυνη περιφερειακή μονάδα ή κάποια συναρμόδια υπηρεσία ή κεντρική διεύθυνση του ΥΠΠΟ⁴⁷.
39. Μεγάλο μέρος των αναλύσεων, στις οποίες εβασίσθη το πρόγραμμα αυτό προέρχεται από την εμπειρία που είχε αποκτηθεί από περιφερειακές υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ. κατά την ανάπτυξη τοπικής εμβέλειας προγραμμάτων και συγκεκριμένα του «*Αρχείου των μνημείων της Κεντρικής Μακεδονίας*» από τις υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλονίκη (ΙΣΤ' ΕΠΚΑ, 9η ΕΒΜΑ και 4ης ΕΝΜ)⁴⁸, του προγράμματος "ΦΕΙΔΙΑΣ" της Α' ΕΠΚΑ, του προγράμματος

⁴⁷ Για το θέμα της ψηφιακής επιμέλειας σχετική είναι η ανακοίνωση των Αλεξάνδρας Αλεξανδρή – Έφης Πατσατζή – Ειρήνης Σταματάκη, «*Reweaving the Cultural Web: Towards the formulation of a Digital Curation Strategy for the National Archive of Monuments of Greece*», στο Συνέδριο του ICOM/CIDOC (Αθήνα 2008), βλ. http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/cidoc/ConferencePapers/2008/48_abstract.pdf

⁴⁸ Βλ. Δ.Βλάχος, *Αρχείο Μνημείων Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας*, [<http://environ.survey.ntua.gr/files/keimena/vlachos.pdf>] και Κ.Κατσάμπαλος, Κ.Τοκμακίδης, Δ.Βλάχος, "Polemon", "Daedalus" and the *Integration of National Monument Inventories*, [Abstract: <http://users.auth.gr/kvek/Y08.pdf>]

"ΔΕΛΤΟΣ"⁴⁹ της ΚΓ' ΕΠΚΑ, 13ης ΕΒΜΑ και 7ης ΕΝΜ και τέλος του προγράμματος "CANDIA" της 13ης ΕΒΜΑ.

40. Μετά την ολοκλήρωση της πιλοτικής φάσεως του προγράμματος, περάσαμε πλέον στην συστηματική εφαρμογή του συστήματος⁵⁰. Το πλήρες πρόγραμμα εγκαταστάθηκε αρχικά σε έναν αριθμό Εφορειών Αρχαιοτήτων (περίπου 25), ενώ για την μαζική εισαγωγή Μνημείων στις Τοπικές Βάσεις, αλλά και την εξοικείωση των χρηστών με τους νέους τρόπους σκέψης, εδόθη η δυνατότητα της συμπλήρωσεως των βασικών στοιχείων των μνημείων σε εφαρμογή Excel (βλ. κατωτέρω). Παράλληλα προχώρησε η προετοιμασία⁵¹ για μια απλούστερη και πιο ευέλικτη μορφή του "ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ", η οποία μπορεί να λειτουργήσει ανεξάρτητα και σε φορητούς υπολογιστές, για χρήση σε χώρους, όπως μια ανασκαφή ή μια αποθήκη.
41. Για την υποστήριξη της λειτουργίας του προγράμματος κατεβλήθη ιδιαίτερη φροντίδα από την Διεύθυνση με την *σύνταξη ευλήπτων χειριδίων χρήσεως*. Σ' αυτά έχει δοθεί προσοχή στα σημεία που πιθανόν παρουσιάζουν δυσκολία για τους επιστήμονες-χρήστες, κυρίως στην συμπλήρωση των στοιχείων, δεδομένης της διαφορετικής προσεγγίσεως που απαιτεί το νέο ηλεκτρονικό περιβάλλον. Παράλληλα ετοιμάστηκε και εκδόθηκε σύμπακτος δίσκος (CD-ROM), στον οποίο παρουσιάζεται αναλυτικά το πρόγραμμα και ο τρόπος λειτουργίας του⁵².

⁴⁹ D.Kalomoirakis, P.Constantopoulos, M. Lagogianni, Ch. Bekiari, Th. Bitzou, D. Chronaki, *DELTOS : Registration / Documentation of site monuments groups of monuments and preserved buildings*, in: Conference on "Monuments Plotting: Methods and Requirements", National University of Athens, organized by Technical Chamber of Greece, Athens, 30 November 1993 [http://www.ics.forth.gr/isl/publications/by_name-gr.jsp?Person_ID=13] · Ch. Bekiari – Th. Bitzou – D. Kalomoirakis – A. Caretsou – D. Chronaki – P. Constantopoulos – Ch.D. Gritzapi & M. Lagogianni, *DELTOS : conservation documentation and administration of site monuments and preserved buildings*. In: *Proceedings of the III Convegno Internazionale di Archeologia e Informatica, Roma, Italy, 22-25 November 1995* [http://www.ics.forth.gr/isl/publications/by_name-gr.jsp?Person_ID=13] .

⁵⁰ Για τις σχετικές εμπειρίες και προοπτικές, βλ. Demetrios Kalomoirakis, Alexandra Alexandri and the Archive of Monuments R&D Group, *Deploying the POLEMON System for the National Monuments Record of Greece: Experience and Outlook*, εις: Martin Doerr and Apostolos Sarris (eds.), CAA 2002. *The Digital Heritage of Archaeology. Computer applications and Quantitative Methods in Archaeology*, Proceedings of the 30th Conference, Heraklion, Crete, April 2002 , Athens 2003, 341 - 347 [Archive of Monuments and Publications – Hellenic Ministry of Culture, ISBN 960-214-086-0]. Επίσης την (ανέκδοτη) ανακοίνωση, Π.Πάντος, «ΠΟΛΕΜΩΝ. Εμπειρίες από την ανάπτυξη ενός πληροφορικού συστήματος Εθνικού Αρχείου Μνημείων στην Ελλάδα», εις: Ημερίδα «Τεκμηρίωση και επιμέλεια πολιτισμικών πληροφοριών: Από την Θεωρία στην Πράξη», Μουσείο Μπενάκη 13 Σεπτ.2008 [<http://www.benaki.gr/index.asp?lang=gr&id=203000001&sid=644> και http://www.benaki.gr/files/eventfiles/links/IMERIDA_prog_GR.pdf] .

⁵¹ Στα πλαίσια του περιφερειακού προγράμματος INTERREG II «ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΡΗΤΗΣ, ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ» (1998-2001), και του υποέργου «Πολιτισμικές Εφαρμογές Τηλεματικής» με κύριο ανάδοχο το ΙΤΕ-Ινστιτούτο Πληροφορικής και εταίρο το ΥΠΠΟ-ΔΑΜΔ, έγινε η επέκταση της χρήσεως του "ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ" στις υπόλοιπες μονάδες του ΥΠ.ΠΟ. στην Κρήτη και προεβλέπετο με προσαρμογές να επεκταθή στο Τμήμα Αρχαιοτήτων της Κύπρου, την Ιερά Μονή Σινά κ.λ.π. (βλ. Π.Κωνσταντόπουλος – Χ.Μπεκιάρη – Π.Πάντος, «Εφαρμογή σε περιφερειακή κλίμακα του συστήματος του Εθνικού Αρχείου Μνημείων ΠΟΛΕΜΩΝ: Η περίπτωση της Κρήτης», εις: Διημερίδα του Ανθρωπίνου Δικτύου Πολιτισμικής Πληροφορικής, «Η πολιτισμική πληροφορική στην υπηρεσία της διάσωσης, διαχείρισης, προβολής και κοινωνίας της πολιτιστικής κληρονομιάς», Ηράκλειο Κρήτης 9-10.3.2001) [http://www.ics.forth.gr/isl/CULTUREnet/schedule_ime_kritis.html] . Παράλληλα, μέσω του INTERREG II ανεπτύχθη μία δεύτερη, βελτιωμένη έκδοση του "ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ", καθώς και μία φορητή έκδοση που επιτρέπει την πιο ευέλικτη χρήση του προγράμματος (π.χ. σε ανασκαφές).

⁵² Βλ. http://www.ics.forth.gr/CULTUREstandards/text/YPPO_DAMD_2.pdf

42. Τον Ιαν. 2006 σχετική πρόταση του ΥΠΠΟ ενεκρίθη από το πρόγραμμα "Κοινωνία της Πληροφορίας" (Γ' ΚΠΣ), Μέτρο 1.3 "Τεκμηρίωση, Αξιοποίηση και Ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού" , και άρχισε η υλοποίηση του έργου "Ψηφιοποίηση και Ψηφιακή Τεκμηρίωση Συλλογών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού", προϋπολογισμού 5,5 εκ. ευρώ. Το έργο χωρίζεται σε επτά (7) υποέργα, από τα οποία το σημαντικότερο ΥΕ2 "Ψηφιοποίηση των συλλογών των κινητών μνημείων του ΥΠΠΟ" (ο διαγωνισμός προκηρύχθηκε τον Αύγ. 2006), περιλαμβάνει και την από μακρού αναμενομένη, αλλά μη προωθηθείσα έως τότε από το ΥΠΠΟ εγκατάσταση του δικτύου ηλεκτρονικού Εθνικού Αρχείου Μνημείων ("ΠΟΛΕΜΩΝ") σε επιπλέον 65 περιφερειακές μονάδες του ΥΠΠΟ ανά την επικράτεια και της ψηφιοποίησής της πρώτης κρισίμου μάζας του πολιτισμικού αποθέματος της χώρας, βασικό έργο υποδομής για την Ελλάδα τον 21ο αιώνα⁵³.

B-IV. Πρόγραμμα Ηλεκτρονικής Αποδελτιώσεως των Μνημείων

43. Επειδή όμως η πλήρης ανάπτυξη του δικτύου σταθμών εργασίας και βάσεων δεδομένων του «ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ» δεν είχε χρηματοδοτηθεί μέχρι του 2005, η Διεύθυνση, μέχρι πλήρους εφαρμογής του συστήματος «ΠΟΛΕΜΩΝ», εξεπόνησε το 2000 ένα εύχρηστο συμπληρωματικό πρόγραμμα *Ηλεκτρονικής Αποδελτιώσεως των Μνημείων* σε εφαρμογή Excel, το οποίο περιλαμβάνει τα ουσιώδη και απαραίτητα στοιχεία μιάς πρώτης ηλεκτρονικής καταγραφής των κινητών και ακινήτων μνημείων⁵⁴. Με τον τρόπο αυτό οι Εφορείες μπορούσαν να αρχίσουν αμέσως την καταγραφή των μνημείων, η δε Διεύθυνση θα φρόντιζε για την μεταφορά των στοιχείων της καταγραφής αυτής στις βάσεις δεδομένων του συστήματος Εθνικού Αρχείου Μνημείων "ΠΟΛΕΜΩΝ", ευθύς ως οι σταθμοί εργασίας θα εγκαθίσταντο στις Εφορείες, όπως και έγινε. Προς διευκόλυνση των Εφορειών συνετάχθη τόμος - εγχειρίδιο⁵⁵, στο οποίο περιέχονται

- Η Εισαγωγή στο πρόγραμμα και ο Πίνακας της αρχικής Ηλεκτρονικής Αποδελτιώσεως Μνημείων
- Το Εγχειρίδιο χρήσεως (Τεύχος 1)
- Το Ευρετήριο κατατάξεως μνημείων κατά διαχειριστικά είδη (Τεύχος 2)
- Index (αλφαβητικός πίνακας) του Ευρετηρίου (Τεύχος 3)

⁵³ Από τον προϋπολογισμό του έργου αυτού χρηματοδοτήθηκε και η δημιουργία του ιστοτόπου της ΔΕΑΜ, βλ. <http://nam.culture.gr>

⁵⁴ Σχετική είναι η ανακοίνωση: Χ. Μερκούρη - Ε. Ταμπακάκη, *Διαδικασία καταγραφής και μαζικής εισαγωγής μνημείων και αρχείων εγγράφων σε βάσεις δεδομένων*, εις: Δημερίδα του Ανθρωπίνου Δικτύου Πολιτισμικής Πληροφορικής, «Η πολιτισμική πληροφορική στην υπηρεσία της διάσωσης, διαχείρισης, προβολής και κοινωνίας της πολιτιστικής κληρονομιάς», Ηράκλειο Κρήτης 9-10.3.2001 [http://www.ics.forth.gr/isl/CULTUREnet/schedule_ime_kritis.html]

⁵⁵ *Πρόγραμμα Ηλεκτρονικής Αποδελτιώσεως Μνημείων Υπουργείου Πολιτισμού και Θησαυρός Όρων*, ΔΑΜΔ εκδ.2η, Ιούνιος 2001

Β-V. Θησαυρός Όρων "ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ"

44. Η ΔΕΑΜ ασχολήθηκε επίσης με μια πρώτη κωδικοποίηση και ιεράρχηση της χρησιμοποιούμενης ορολογίας στον τομέα, με στόχο την διευκόλυνση των συναδέλφων, προκειμένου να περάσουν από τον συμβατικό τρόπο σκέψης και καταγραφής, στο νέο ηλεκτρονικό περιβάλλον. Η ορολογία αυτή θα τροφοδοτήσει το πρόγραμμα *Θησαυρού Όρων* του συστήματος, επιτρέποντας την καθιέρωση κοινής ορολογίας στις υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, με απώτερο στόχο τη δημιουργία *Εθνικού Θησαυρού Όρων της Πολιτισμικής Κληρονομιάς*.
45. Οι πρώτες εργασίες για την δημιουργία Εθνικού Θησαυρού Όρων έχουν ήδη ξεκινήσει μέσω του αυτόνομου προγράμματος "*Πολυδεύκης*". Ο Πολυδεύκης ήτο Σοφιστής και Γραμματικός από την Ναύκρατι της Αιγύπτου. Έζησε κατά το 2^ο αιώνα μ.Χ. και συνέταξε το Λεξικό "*Ονομαστικόν*", το οποίο περιέχει καταλόγους των αττικών ονομάτων κάθε πράγματος.
46. Ο «*Πολυδεύκης*» αποτελεί ένα ιεραρχικά δομημένο ιστό πολλαπλών σχέσεων και αναφορών. Πρόκειται, δηλαδή, για μια οντοκεντρική (object-oriented) βάση που στηρίζεται στο πρόγραμμα **TMS** (*Thesaurus Management System*) του Ιδρύματος Τεχνολογίας & Έρευνας - Ινστιτούτο Πληροφορικής⁵⁶, και μπορεί να αλληλοσυσχετισθεί με αντίστοιχους Θησαυρούς Όρων, όπως ο **AAT** (*Art and Architecture Thesaurus*) του Ιδρύματος Getty, ο "**MERIMÉE**" (του *Inventaire general*) του Γαλλικού Υπουργείου Πολιτισμού, ο θησαυρός της *Royal Commission on the Historic Monuments of England (RCHME)*, και του **ICCD** (*Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione*) του Ιταλικού Υπουργείου Πολιτισμού.
47. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ουσιαστική υποστήριξη του επιστημονικού έργου των ειδικών υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού στον τομέα της προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς, αποτελεί δε μια αποθησαύριση όρων που αντλείται από τη διαχρονική μελέτη των ανθρωπίνων δημιουργημάτων⁵⁷. Οι όροι που δομούνται στον "*Πολυδεύκη*" περιλαμβάνουν κατ' αρχάς τα είδη των υπό μελέτη υλικών και πνευματικών δημιουργημάτων, παράλληλα με τα μορφολογικά και τεχνικά τους χαρακτηριστικά. Τα δημιουργήματα αυτά συνδέονται, μέσω ενός ιστού σχέσεων, με τις διάφορες εκδηλώσεις

⁵⁶ Βλ. http://www.ics.forth.gr/isl/index_main.php?l=g&c=243 και http://www.ics.forth.gr/gfx/brochures/WebTMS_UserManual_english.pdf Βλ. Μ. Doerr & Ι. Fundulaki, *SIS - TMS: A Thesaurus Management System for Distributed Digital Collections*. ECDL, Heraklion, Crete, Greece, September 21-23, 1998, 215-234. Επίσης: Μ. Doerr & Δ. Καλομοιράκης, *A Metastructure for Thesauri in Archaeology*. In: *Computing Archaeology for Understanding the Past*, Proceedings of the 28th Conference, Ljubljana, Slovenia, 18-21 April 2000, (BAR International Series 931), 2001, 117-126 [Archaeopress, Oxford, UK]

⁵⁷ Βλ. Δ. Καλομοιράκης – Α. Καλατζοπούλου, «*ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ Θησαυρός Όρων Μνημείων*», Συνέδριο: *Εφαρμογές Προηγμένης Τεχνολογίας στην Αρχαιολογική Έρευνα και την Διάχυση των Αποτελεσμάτων της*, Ρέθυμνο 26-28 Μαΐου 2000 · Δ. Καλομοιράκης – Μ. Πάντου, *ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ. Προβληματική και σχέδιο ανάπτυξης θησαυρού όρων για το Εθνικό Αρχείο Μνημείων*, εις: *Δημερίδα του Ανθρωπίνου Δικτύου Πολιτισμικής Πληροφορικής «Η πολιτισμική πληροφορική στην υπηρεσία της διάσωσης, διαχείρισης, προβολής και κοινωνίας της πολιτιστικής κληρονομιάς»*, Ηράκλειο Κρήτης 9-10.3.2001 [http://www.ics.forth.gr/isl/CULTUREnet/schedule_ime_kritis.html]

του ανθρώπινου βίου και πολιτισμού, όπως επίσης και με όποια γεωγραφική και χρονική τους αναφορά. Προς το παρόν οι όροι που έχουν αποθησαυρισθή αφορούν κυρίως στην προχριστιανική αγγειοπλαστική και γλυπτική, την χριστιανική τέχνη και στοιχεία της αρχαιοελληνικής και χριστιανικής αρχιτεκτονικής.

48. Οι δυνατότητες προσβάσεως σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων της πολιτισμικής κληρονομιάς, τις οποίες αναπτύσσει μία σειρά συστημάτων τηλεματικής, καθώς και ο αυξανόμενος ρόλος των ψηφιακών βιβλιοθηκών στην έρευνα και την επιστήμη (ήδη και ο επιμελητής του πλέον απομακρυσμένου μικρού μουσείου έχει την δυνατότητα προσβάσεως/αναζητήσεων στις πλουσιότερες βιβλιοθήκες του κόσμου), δημιουργούν την ανάγκη δημιουργίας μονογλώσσων, αλλά και ιδίως πολυγλώσσων θησαυρών όρων στους τομείς της πολιτισμικής κληρονομιάς. Η συμμετοχή της ΔΕΑΜ σε ερευνητικά προγράμματα, όπως το "*AQUARELLE. Sharing cultural heritage through multimedia telematic*" (1996-8)⁵⁸ και το "*TERM-IT. Multilingual support for multilingual services*" (1998-9), απεδείκνυε το ενδιαφέρον μας προς την κατεύθυνση αυτή. Το ίδιο απεδείκνυε γενικότερα η συμμετοχή της ΔΑΜΔ στο *Ανθρώπινο Δίκτυο Πολιτισμικής Πληροφορικής* (1999-2001) που λειτούργησε με επικεφαλής το ΙΤΕ-Ινστιτούτο Πληροφορικής και συντονιστή τον καθ. Π. Κωνσταντόπουλο⁵⁹.
49. Το πρόγραμμα «*AQUARELLE*» αφορούσε στον σχεδιασμό συστήματος διασυνδέσεως ετερογενών βάσεων δεδομένων πολιτισμικού περιεχομένου μέσω του Διαδικτύου⁶⁰. Η ΔΑΜΔ προέβη σε όλες τις προβλεπόμενες δοκιμές του συστήματος, διέτυπωσε προτάσεις προς τους τεχνικούς εταίρους και παρέδωσε λεπτομερείς εκθέσεις αξιολογήσεων. Κατά την τελική κρίση του έργου από τους κριτές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ανετέθη στην Διεύθυνση η παρουσίαση του προγράμματος από πλευράς χρηστών -πολιτισμικών φορέων (Παρίσι, 14.1.1999).
50. Η δημιουργία ενός μονογλώσσου γενικού ελληνικού θησαυρού όρων της πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελεί μέχρι σήμερα desideratum των επιστημόνων του τομέα. Το πρόβλημα δεν είναι μόνον ελληνικό, και σε άλλες χώρες – όπως έδειξε ένα survey που έγινε στα πλαίσια του έργου *AQUARELLE* - οι περισσότεροι θησαυροί της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι θεματικοί. Αυτό όμως δεν είναι ικανοποιητική λύση για τις βάσεις δεδομένων ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων. Στην πράξη η κατασκευή θησαυρού απεδείχθη μία μακροχρόνια και κοστοβόρα

⁵⁸ Βλ. <http://www.ercim.eu/activity/projects/aquarelle.html> και http://www.ics.forth.gr/isl/index_main.php?prj=ISL&l=g&projectStatus=&projectType=&mode=projectDetails&id=299

⁵⁹ Βλ. http://www.ics.forth.gr/isl/index_main.php?prj=ISL&l=e&projectStatus=&projectType=&mode=projectDetails&id=307 και <http://www.ics.forth.gr/CULTUREnet>

⁶⁰ Βλ. Μ. Doerr – V. Christophides & I. Fundulaki, *The specialist seeks expert views - Managing digital folders in the Aquarelle project*. In: *Museums and the Web*, 1997, pp. 261-270. Selected Papers from an International Conference, Los Angeles, CA, USA, 15-19 March 1997. Επίσης Α. Michard – V. Christophides – M. Scholl – M. Stapleton – D.C. Sutcliffe & A.M. Vercoustre, *The Aquarelle Resource Discovery System*. In: *Computer Networks*, 30(13), 1998, 1185-1200 [http://www.ics.forth.gr/publications/The_Aquarelle_Ressource_Discovery_System.pdf] .

διαδικασία. Εκ των υστέρων θεωρώ ότι απαιτείται μία συνένωση δυνάμεων και κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες, όπως π.χ. η μετάφραση μέρους τουλάχιστον του ΑΑΤ⁶¹. Παράλληλα στην συμπλήρωση πολλών δελτίων του Εθνικού Αρχείου Μνημείων προεκρίθη για πρακτικούς λόγους η παροχή μίας επιπέδου λίστας (flat list) προτιμωμένων όρων, οι οποίοι θα βοηθούσαν τους χρήστες στην ομοιογενή συμπλήρωση.

51. Το πρόγραμμα «*TERM-IT*» ήταν μία μελέτη σκοπιμότητας με στόχο την ανάπτυξη μεθόδων και συστημάτων, τα οποία θα διευκολύνουν την παραγωγή, τη διάδοση και την εκμετάλλευση της πολύγλωσσης ορολογίας πολιτισμικού περιεχομένου. Η Διεύθυνση διετύπωσε προτάσεις και ετοίμασε εκτεταμένες αναφορές για τις ανάγκες των Ελλήνων χρηστών, αλλά η υλοποίηση του κυρίως έργου εκκρεμεί.
52. Ο υπογραφόμενος και η συνάδελφος Αλεξάνδρα Αλεξανδρή παρουσίασαν στο Σεμινάριο «*Territorial information systems for the conservation, preservation and management of Cultural Heritage*», το οποίο διοργανώθηκε στην Νάπολι επί ιταλικής προεδρίας, 23-24 Οκτωβρίου 2003, την ανακοίνωση «*Towards the Creation of a Digital Archaeological Map of Greece: problems, requirements and prospects*». Σ' αυτή προσεπάθησαν να καταγράψουν την όλη προβληματική γύρω από την επιτακτική ανάγκη δημιουργίας ενός ψηφιακού αρχαιολογικού χάρτου της Ελλάδος. Επειδή δεν έχουν εκδοθή πρακτικά, το κείμενο αυτό ελπίζουμε να δημοσιευθή σε περιοδικό.

Γ. Άλλα ελάχιστα έργα

53. Η Διεύθυνση ανέλαβε και μετέφερε σε ψηφιακή μορφή το πολύτιμο, από πλευράς βιβλιογραφίας, *Αρχείο Ακινήτων Μνημείων της Ελλάδος* που είχε δημιουργήσει ο καθ. Χαράλαμπος Μπούρας στο Σπουδαστήριο Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ. Επίσης άρχισε να μεταφέρει σε ψηφιακή μορφή το αρχείο του LIMC που φυλάσσεται στην *Ελληνική Ένωση για την Σύνταξη του Μυθολογικού Λεξικού (LIMC)*. Συνεργάστηκε ακόμη με το Ίδρυμα του Όρους Σινά σε διάφορα προγράμματα, όπως το «*ANΘΙΒΟΛΟΝ*», το οποίο αφορά στην ηλεκτρονική επεξεργασία αφηγηματικών παραστάσεων έργων τέχνης⁶².
54. Από την ΔΕΑΜ εξεδόθη⁶³ το 2001 ο πρώτος τόμος (Α' Ελληνική νομοθεσία) του βιβλίου του υπογραφόμενου "Κωδικοποίηση νομοθεσίας για την

⁶¹ Κάτι αντίστοιχο έγινε από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης με την μετάφραση του βιβλιοθηκονομικού συστήματος Dewey.

⁶² Δημ. Καλομοιράκης – Ευάγγελος Ζουρνατζής, *Ανθίβολον*, ΣΙΝΑΪΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ 1 (2002) : Πρακτικά Συνεδρίου: *Το Σινά διά μέσων των αιώνων*

⁶³ Βλ. Π. Πάντος, «*Το εκδοτικό έργο του Εθνικού Αρχείου Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού*», εις: Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «*Η υπάρχουσα κατάσταση των επιστημονικών δημοσιεύσεων στον τομέα της αρχαιολογίας, των τεχνών και των λαϊκών παραδόσεων*», Αθήνα 20-22 Φεβρουαρίου 2004, Αθήνα 2004, σ. 25-30 [Έκδοσις περιοδικού «*Αρχαιολογία & Τέχνες*», ISBN: 960-370-060-6]

πολιτισμική κληρονομιά κατά θέματα⁶⁴. Η εργασία αυτή είναι προσιτή σε συνοπτικώτερη μορφή και στο Διαδίκτυο⁶⁵. Ο δεύτερος τόμος που αναφέρεται στο διεθνές και το κοινοτικό δίκαιο για την πολιτισμική κληρονομιά, με εκτενές παράρτημα ενημερωμένης σχετικής ελληνικής νομοθεσίας, εξεδόθη το 2005.

55. Επίσης το 2003 κυκλοφόρησαν σε αγγλόγλωσσα έκδοση⁶⁶ της ΔΕΑΜ τα Πρακτικά του 30ου Συνεδρίου "CAA 2002 - *Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology*", το οποίο συνήλθε τον Απρίλιο 2002 στο Ηράκλειο Κρήτης με γενικό θέμα "*The Digital Heritage of Archaeology*"⁶⁷.

Δ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

56. Μετά την θεσμοθέτηση του Εθνικού Αρχείου Μνημείων με το άρθρο 4 του ν.3028/2002, στο οποίο "καταγράφονται, τεκμηριώνονται και καταχωρούνται" τα μνημεία, την (ανα)θεσμοθέτηση της Διευθύνσεως Εθνικού Αρχείου Μνημείων με το άρθρο 11 του νέου Οργανισμού του ΥΠΠΟ (ΠΔ191/2003), την δημιουργία Τμημάτων Τεκμηρίωσης, Καταγραφής και Δημοσίευσης Αρχαίων στις Εφορείες Αρχαιοτήτων και αντιστοίχων Τμημάτων στις Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες, υπάρχει πλέον η νομική βάση και υποχρέωση για να αποκτήσει επί τέλους η χώρα παραδοσιακό, αλλά και ηλεκτρονικό εθνικό αρχείο μνημείων.
57. Τα κείμενα αυτά αποτελούν αναγκαία, αλλ'όχι ικανή συνθήκη. Πρέπει να προηγηθεί η στελέχωση των ανωτέρω υπηρεσιών με το αναγκαίο και κατάλληλο προσωπικό, και η λήψη των αναγκαίων πολιτικών αποφάσεων χρηματοδοτήσεως του έργου αυτού. Το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή έγινε το 2006 με την ένταξη μεγάλου έργου στο πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» του Γ'ΚΠΣ, υποθέτω - και ελπίζω- επειδή έγινε αντιληπτή η σημασία του έργου για την Ελλάδα του 21^{ου} αι., και όχι λόγω του διαφανέντος προς στιγμινή ναυαγίου του προγράμματος αυτού.
58. Ο γράφων απεχώρησε από την υπηρεσία στα τέλη του 2006 πιστεύοντας (το μέλλον θα δείξει αν δικαίως ή αδικώς), ότι παρά την ελλιπή έως ανύπαρκτη στήριξη από διαδοχικές πολιτικές ηγεσίες, επράχθη στο διάστημα 1993-2006 ό,τι ήταν δυνατόν για να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις εκείνες που θα οδηγήσουν στην δημιουργία ενός

---

⁶⁴ Βλ. Π.Πάντος, « "Κωδικοποίηση νομοθεσίας για την πολιτισμική κληρονομιά κατά θέματα. Α' Ελληνική νομοθεσία". Μία νέα έκδοση του Υπουργείου Πολιτισμού », εις: CORPUS 32, Νοέμβριος 2001, σ.93

⁶⁵ Βλ. <http://www.yppo.gr/5/g5210.jsp>

⁶⁶ Βλ. Pantos Pantos, Demetrios Kalomoirakis and Alexandra Alexandri, *Instructions for the Preparation of Camera-Ready Contributions to CAA2002 Proceedings*, [www.ics.forth.gr/isl/caa2002/.../instructions_for_authors_caa2002.doc]

⁶⁷ Martin Doerr and Apostolos Sarris (eds.), *CAA 2002. The Digital Heritage of Archaeology. Computer applications and Quantitative Methods in Archaeology*, Proceedings of the 30th Conference, Heraklion, Crete, April 2002, Athens 2003, [Archive of Monuments and Publications – Hellenic Ministry of Culture, ISBN 960-214-086-0]

συγχρόνου⁶⁸ Εθνικού Αρχείου Μνημείων. Ό,τι ήταν δυνατόν εννοείται όχι μόνον από τον ίδιο, αλλά και τους άξιους συνεργάτες του στην Διεύθυνση, στους οποίους και από την θέση αυτή απευθύνεται ένα μεγάλο ευχαριστώ. Χωρίς την δική τους παρουσία και την αφοσίωση στο έργο τίποτε ή πολύ λίγα από όσα περιεγράφησαν δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθή. Ας ελπίσουμε ότι στο μέλλον, παρά τις δυσοίωνες φήμες οργανωτικών συρρικνώσεων της Γενικής Διευθύνσεως Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, θα υπάρξουν οι αναγκαίες εκείνες πολιτικές ιεραρχήσεις και αποφάσεις στους τομείς της στελεχώσεως και των χρηματοδοτήσεων του Υπουργείου, οι οποίες θα επιτρέψουν την δημιουργία του Εθνικού Αρχείου Μνημείων της Ελλάδος, αναλόγου των από δεκαετιών υφισταμένων δυτικοευρωπαϊκών παραλλήλων⁶⁹.

59. Τα ανωτέρω συνοψίζουν μία πορεία από το 1993 έως το 2006· «τά δέ μετά ταῦτα», όπως γράφει και ο Ξενοφών κλείνοντας τα Ελληνικά, «ἴσως ἄλλω μελήσει»...

---

⁶⁸ Π.Πάντος, «*Το Εθνικό Αρχείο Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού*», εις: *Η αρχαιολογία στην Ελλάδα. Οι μεγαλύτερες αρχαιολογικές ανακαλύψεις του 20ου αιώνα στην Ελλάδα και οι θησαυροί των ελληνικών μουσείων*, Αθήνα 2002, σ.290 [Έκδοση του περιοδικού CORPUS. Σειρά: Ιστορία των πολιτισμών 2] [ISBN 960-87242-6-0]

⁶⁹ Βλ. Π.Πάντος, «*Εθνικά Αρχεία Μνημείων σε ευρωπαϊκές χώρες*», Επιμορφωτική Ημερίδα CARARE, Αμφιθέατρο Βυζαντινού & Χριστιανικού Μουσείου, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 2013 [http://nam.culture.gr/images/deam/docs/10_dnam_carare_pp.pdf]